

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-81-67>

УДК 330.34:330.101.54:004:338.24

СУЧАСНИЙ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗМ ЯК ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЦИФРОВИХ ЗМІН В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

MODERN INSTITUTIONALISM AS THE THEORETICAL BASIS FOR THE FORMATION OF THE STATE POLICY MECHANISM FOR DIGITAL TRANSFORMATION IN THE ECONOMY OF UKRAINE

Черниченко Тетяна Володимирівна

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки та фінансів,
Мукачівський державний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0498-9130>

Козик Ірина Миколаївна

PhD in Economic Sciences,
старший викладач кафедри економіки та фінансів,
Мукачівський державний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7113-663X>

Козар Стас Юрійович

аспірант,
Мукачівський державний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-3417-2903>

Chernychko Tetyana, Kozyk Iryna, Kozar Stas
Mukachevo State University

Метою статті є обґрунтування впливу положень сучасної інституціональної теорії на формування елементів державної політики цифрових змін в економіці України та визначення ролі держави у становленні цифрової економіки в умовах воєнних викликів і трансформаційних процесів. Доведено, що цифрова економіка формується не лише внаслідок впровадження технологій, а як результат дії системи формальних і неформальних інститутів, що визначають «правила гри» для держави, бізнесу та громадян. Показано, що ринкові механізми неспроможні самостійно вирішити проблеми кібербезпеки, захисту даних, розвитку цифрової інфраструктури та інклюзивності цифровізації. Запропоновано концептуальну модель формування механізму державної політики цифрових змін в економіці України. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням інструментів оцінювання ефективності державної цифрової політики та аналізом інституційної якості цифрових реформ.

Ключові слова: цифрова трансформація, цифрова економіка, державна політика, інституціональна теорія, інституційне середовище, цифрові екосистеми, електронне урядування, післявоєнне відновлення.

In the contemporary world, digital transformation is one of the key drivers of economic growth, competitiveness, and the quality of public governance. For Ukraine, which is simultaneously experiencing the challenges of full-scale war, European integration, and deep socio-economic transformations, digitalization has not only technological but also strategic importance. At the same time, practical experience shows that the success of digital change depends primarily on the quality of public policy and the maturity of the institutional environment rather than solely on the level of technological development. The purpose of the article is to substantiate the influence of the modern institutional theory on the formation of the elements of state policy for digital transformation in the economy of Ukraine and to

determine the role of the state in the development of the digital economy under conditions of wartime challenges and transformational processes. It is proved that the digital economy is formed not only as a result of technological implementation but also through the system of formal and informal institutions that determine the “rules of the game” for the state, business, and citizens. It is substantiated that the active role of the state is a necessary condition for effective digital transformation, especially under wartime conditions, limited investment resources, digital inequality, and the need to ensure security and sovereignty. Market mechanisms alone are unable to solve the problems of cybersecurity, data protection, digital infrastructure development, and the inclusiveness of digitalization. A conceptual model of the formation of the mechanism of state policy for digital transformation in the economy of Ukraine is proposed, and the role of digital ecosystems as an institutionally organized environment for interaction between the state, business, and society is revealed. Further research prospects are related to the development of tools for assessing the effectiveness of state digital policy, the analysis of the institutional quality of digital reforms, and the study of the transformation of digital ecosystems in the process of post-war economic recovery of Ukraine.

Keywords: digital transformation, digital economy, state policy, institutional theory, institutional environment, digital ecosystems, e-government, post-war recovery.

Постановка проблеми. Цифрова трансформація сьогодні є одним із головних чинників економічного розвитку, конкурентоспроможності та якості державного управління. Для України, яка одночасно проходить через війну, євроінтеграцію та глибокі соціально-економічні зміни, цифровізація має не лише технологічне, а й стратегічне значення. Водночас практика показує, що успішність цифрових змін залежить не стільки від самих технологій, скільки від якості державної політики та зрілості інституційного середовища.

Саме тому зростає значення сучасного інституціоналізму як теоретичної основи аналізу цифрових трансформацій. Цифрова економіка формується не лише через впровадження технологій, а через систему правил, норм, стимулів і обмежень, які визначають поведінку держави, бізнесу та громадян. Інститути фактично задають «правила гри», в межах яких реалізується державна політика цифрових змін.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що, попри велику кількість програм і стратегій цифровізації, інституційні основи механізму державної політики в цій сфері залишаються недостатньо осмисленими. Більшість наукових робіт зосереджується на технологіях та інноваціях, тоді як питання узгодженості формальних і неформальних інститутів, ефективності регулювання та впливу інституційної якості на результати цифрової політики досі залишаються відкритими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика цифрової трансформації економіки та ролі державної політики у стимулюванні цифрових змін є однією з найбільш активно досліджуваних у сучасній економічній науці.

З позицій інституціональної економічної теорії цифрові трансформації розглядаються

крізь призму змін формальних і неформальних інститутів, трансакційних витрат, контрактних відносин та механізмів координації. У працях представників нового інституціоналізму О. Вільямсон [1], Д. Норт [2], Е. Остром [3] обґрунтовано, що ефективність економічних змін безпосередньо залежить від якості інституційного середовища, стабільності правил, рівня довіри та здатності держави забезпечувати дотримання цих правил. Саме ці положення стали теоретичною основою для подальших досліджень цифрової економіки як інституційного феномену.

У працях західних авторів Джеффри Ходжсон [4], Ха-Джун Чанг [5] державна політика розглядається як ключовий драйвер формування цифрових інститутів, розвитку електронного урядування, відкритих даних, цифрових платформ та смарт-регулювання. При цьому підкреслюється, що результативність цифрових реформ визначається не лише обсягами інвестицій у технології, а й узгодженістю регуляторної політики, гнучкістю інституцій та спроможністю публічних інститутів до адаптації.

В українських наукових дослідженнях цифрова трансформація економіки аналізується переважно в контексті інноваційного розвитку, цифровізації публічного управління, формування цифрової інфраструктури та розвитку електронних сервісів. Значна частина праць присвячена оцінюванню стану цифрової економіки, визначенню її переваг, ризиків та стратегічних перспектив розвитку В. Саприкін [6], Д. А. Затонацький [7], Маддіч та О. Задоя [8]. Водночас інституціональні аспекти цифровізації, як правило, розглядаються фрагментарно – через призму нормативно-правового забезпечення або функціонування окремих цифрових інститутів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування

впливу сучасної інституціональної теорії на формування елементів державної політики цифрових змін в економіці України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основу сучасного інституціоналізму закладено у працях Дугласа Норта, Олівера Вільямсона та Еліно́р Остром, у яких досліджуються питання ролі інститутів як «правил гри», механізмів координації економічної діяльності між різними рівнями та поліцентричних моделей управління.

Так, Дуглас Норт визначає інститути як «...правила гри в суспільстві, або, більш формально, це створені людьми обмеження, які формують людську взаємодію» [1], а держава виступає ключовим суб'єктом інституційних змін. Автор наголошує, що в економічній системі, в якій відбуваються певні економічні реформи, повинні відбуватися і зміни відповідних інститутів, в тому числі і «правил гри», які ініціюються державою.

Для умов цифрової трансформації це означає, що саме держава створює «правила» функціонування елементів цифрової економіки: розробляє законодавчі та нормативні документи, регуляторні режими, політику у сфері даних, політику кібербезпеки, умови функціонування цифрових платформ та електронних послуг. Для української економіки це має принципове значення. Трансформаційні процеси відбуваються в умовах незавершених інституційних реформ, воєнних загроз та потреби швидкого відновлення економіки. Від якісних характеристик «правил гри» залежить не лише швидкість цифровізації, а й рівень довіри бізнесу та громадян до цифрових послуг, які пропонуються державою.

Підхід Олівера Вільямсона пропонує відповіді на питання, як саме відповідні сформовані інститути реалізуються у вигляді конкретних механізмів управління: «Institutions are the mechanisms of governance» [2]. Він доводить, що вибір економічних суб'єктів між ринком, ієрархією та гібридними формами організації визначається їх прагненням мінімізувати трансакційні витрати. Для сучасної української економіки важливим є перехід від традиційних бюрократичних механізмів управління до електронного врядування, платформних рішень, цифрових реєстрів і сервісів. Цифрові інструменти державної політики виступають формою «гібридного» механізму управління, який поєднує ринкові стимули, адміністративне регулювання та мережеву координацію для зниження трансакційних витрат у взаємодії між державою, бізнесом і людьми.

Підхід Еліно́р Остром показує, що для успішних змін важливі не лише рішення «згори», а й довіра між людьми, їх готовність співпрацювати та спільно приймати рішення [3]. У цифровій трансформації це особливо помітно: держава не може ефективно впровадити всі зміни тільки через централізовані накази й програми. Все більшу роль відіграє взаємодія багатьох учасників – органів влади на різних рівнях, бізнесу, громадських організацій, IT-спільнот та самих громадян.

В Україні це добре видно на прикладі розвитку електронних сервісів, цифрових платформ, використання відкритих даних, участі громад у цифрових проєктах. Люди не просто користуються технологіями, а дедалі частіше стають співучасниками цифрових змін. І саме рівень довіри до держави, цифрових сервісів і готовність діяти разом багато в чому визначають, чи будуть цифрові реформи справді успішними, а не лише формально впровадженими на папері.

У сучасному інституціоналізмі інститути розглядаються не як застигла система правил, а як динамічні соціальні механізми, що змінюються разом зі зміною економічної ситуації, поведінки людей, механізму державного управління. Як підкреслює Джеффри Ходжсон, правові, фінансові та майнові інститути створюють базові умови функціонування капіталістичної економіки, а держава відіграє ключову роль у формуванні цього інституційного порядку [4].

Окремий напрям сучасних досліджень пов'язаний із переосмисленням ролі держави в економічному розвитку. Ха-Джун Чанг переконливо доводить, що успішні економіки ніколи не формувалися виключно під дією «вільного ринку» [5]. Навпаки, саме держава в різні історичні періоди виступала активним архітектором інституційного розвитку, свідомо формуючи промислову, технологічну та інноваційну політику відповідно до національних інтересів. Він також підкреслює, що інститути не можуть бути механічно запозичені з інших країн, оскільки їх ефективність залежить від історичних, соціальних і політичних умов. З цієї позиції цифрова трансформація економіки також потребує не пасивного спостереження з боку держави, а цілеспрямованого інституційного проєктування, що особливо актуально для країн з трансформаційною економікою, таких як Україна.

Теоретичні та практичні рекомендації, прописані Ха-Джун Чанга, дозволяють переосмислити роль держави в умовах цифрової

трансформації. Автор переконливо доводить, що економічний розвиток ніколи не був результатом виключно заслугою ринку, а завжди спирався на активну, цілеспрямовану політику держави. З цієї точки зору цифровізація так само не може розглядатися як стихійний процес, відданий на відкуп лише бізнесу чи приватним ініціативам. Навпаки, вона потребує чіткої державної стратегії, інституційного проєктування та системної підтримки. Саме в цьому контексті постає принципове питання: чому для України опора виключно на ринок у процесі цифрової трансформації є недостатньою і навіть ризикованою.

На перший погляд може здаватися, що цифровізація – це сфера, яку найкраще розвиває сам ринок: висока конкуренція, стартапи, інновації, приватні інвестори, міжнародні корпорації тощо. Свідченням цього виступає стрімкий розвиток ІТ-сектора української економіки, цифровізація значного обсягу видів економічної діяльності, розвиток ринку ІТ-послуг. Проте, досвід показує, що одних лише ринкових механізмів для повноцінної цифрової трансформації країни недостатньо.

Можна виділити декілька аспектів на користь сформульованого твердження, а саме:

1. В процесі цифрової трансформації економіки України виникає значний перелік питань, які неможливо вирішити лише ринковими механізмами, без активного державного втручання. Це, до прикладу, створення базових цифрових «правил гри»: захист персональних даних; кібербезпека; електронні реєстри; електронні платежі; правовий статус платформ. Для України це критично важливо, оскільки цифрова економіка дуже чутлива до довіри й безпеки.

2. Значний обсяг цифрових проєктів пов'язано з розвитком цифрової держави. Це не бізнес-проєкти, які забезпечують отримання швидкого комерційного прибутку, а довгострокові інвестиційні проєкти, які потребують значних фінансових затрат. Побудова цифрової держави «...включає в себе різноманітні цифрові сервіси, платформи електронного урядування, мобільні додатки та інші інноваційні технології, які спростують процедури, забезпечують доступ до інформації та послуг уряду, а також підвищують рівень відкритості та прозорості в урядовому секторі» [6].

3. Виникає питання, пов'язані з цифровою нерівністю. Без активної державної політики цифровізація завжди розвивається

нерівномірно: великі міста розвиваються більш швидко ніж малі громади. Населення на різних територіях має різний доступ до інтернету, рівень цифрової грамотності, різну спроможність громад забезпечити відповідну інфраструктуру. Тільки держава може забезпечити інклюзивну цифровізацію для всіх, а не лише для бізнесу.

4. Важливим питанням для забезпечення процесів цифровізації є вирішення проблеми безпеки та суверенітету. Для України в умовах війни це загалом питання національної безпеки. За таких умов, ринок в чистому вигляді практично безсилий без держави.

5. Цифрова економіка – це не разовий проєкт, а довгострокова трансформація всієї моделі розвитку країни. На думку Д. Затонацького: «...інвестиції в нові технології необхідно доповнювати масштабними економічними реформами, ефективними нормами регулювання, забезпеченням належного бізнес-клімату та рівня освіти» [7]. А це потребує комплексного довгострокового планування, формування стратегій розвитку та єдиного механізму управління. Без державної цифрової стратегії ринок рухається хаотично, без єдиного вектору.

Узагальнення ролі ринку та держави в процесі цифрової трансформації економіки України доцільно представити у вигляді концептуальної моделі, яка відображає необхідність активної державної політики у сфері цифровізації (рис. 1).

Запропонована модель ілюструє, що саме цілісна та активна державна політика є визначальною передумовою ефективного розвитку цифрової економіки в умовах сучасних викликів.

Реалізація активної державної політики у сфері цифрових змін створює інституційну основу для формування та розвитку цифрових екосистем, як складної взаємодії «... між державою, підприємствами, стартапами та суспільством у правовому середовищі» [8] (рис. 2).

На думку А. Маддіч та О. Задоя [8], «Роль держави в управлінні цими екосистемами має велике значення, оскільки вона може впливати на створення сприятливого середовища для їхнього розвитку та забезпечувати ефективну регуляторну базу», виступати «... як посередник для створення сприятливого середовища, де бізнес може взаємодіяти, співпрацювати та обмінюватися даними та інноваціями», «...розробляти програми підтримки для стартапів та інноваційних проєк-

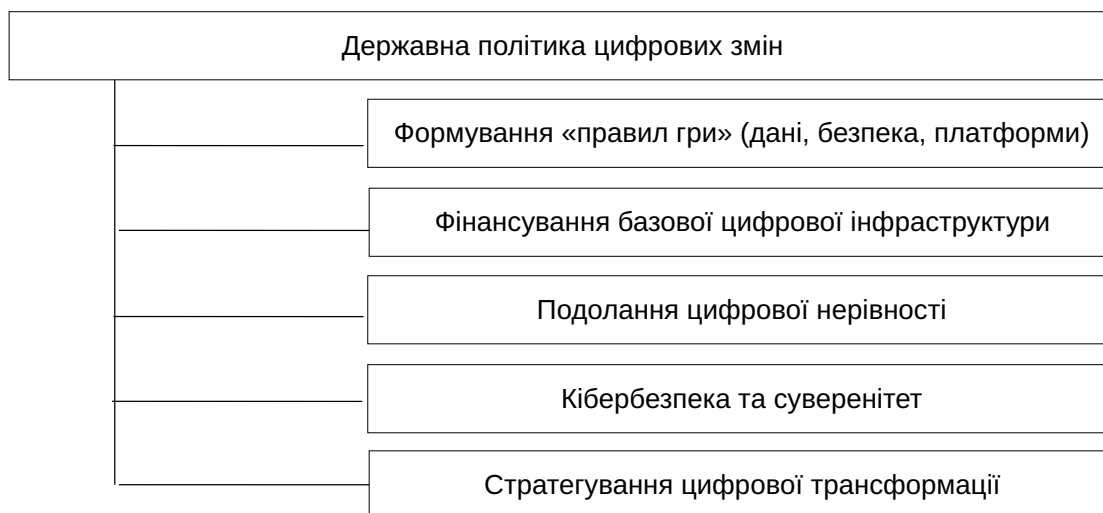

Рис. 1. Концептуальна модель формування механізму державної політики цифрових змін в економіці України

Джерело: сформовано авторами

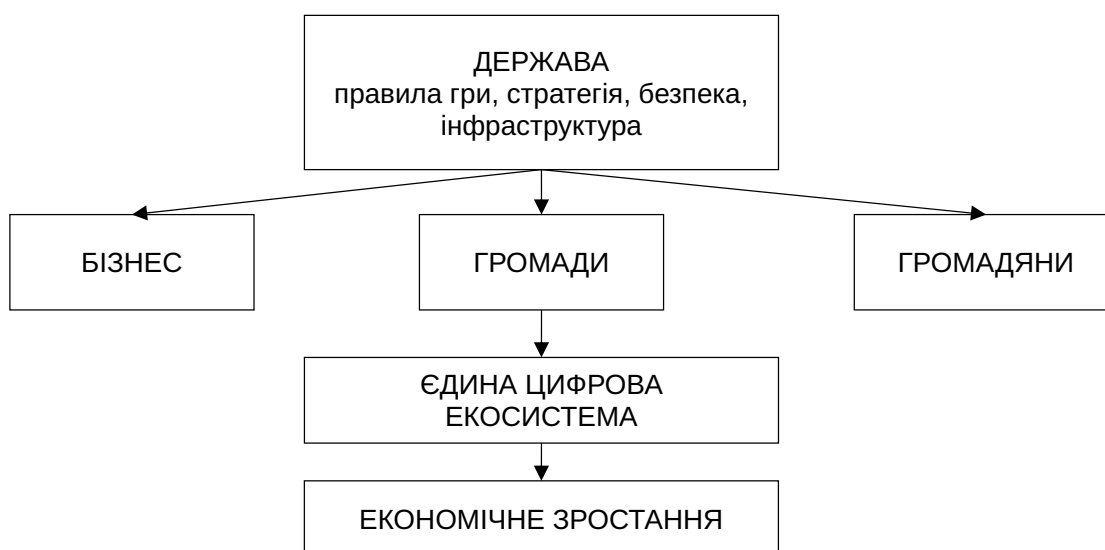

Рис. 2. Цифрова екосистема України

Джерело: сформовано авторами

тів, надавати фінансові стимули для розвитку цифрових технологій та сприяти створенню інкубаторів та технопарків» [8].

У цьому контексті цифрові екосистеми постають не лише як результат технологічного розвитку, а як інституційно організоване середовище, що потребує цілеспрямованого державного супроводу та координації.

Висновки. Цифрова трансформація економіки України – це не лише питання впровадження нових технологій, а насамперед питання якості державної політики та ефективності інституційного середовища. Сам по

собі ринок не здатний забезпечити повноцінний і збалансований розвиток цифрової економіки, особливо в умовах війни, високих ризиків, обмежених інвестиційних ресурсів та нерівного доступу до цифрової інфраструктури. Саме держава формує базові «правила гри», гарантує безпеку, захист даних, розвиток цифрових сервісів і створює умови для залучення бізнесу та громадян до цифрових процесів.

Запропонована у статті концептуальна модель показує, що активна роль держави є не втручанням у ринок, а необхідною умо-

вою сучасного розвитку. Цифрова економіка потребує стратегічного бачення, довгострокового планування та узгоджених управлінських рішень, які здатні об'єднати технології, інститути, бізнес і суспільство в єдину систему.

Сформовані на цій основі цифрові екосистеми в Україні поступово перетворюються на середовище співпраці держави, підприємств,

стартапів і громадян. Успішність цих екосистем визначається не стільки кількістю цифрових сервісів, скільки рівнем довіри, ефективністю регулювання, відкритістю, безпекою та здатністю держави виступати координатором і партнером змін. Саме такий підхід створює підґрунтя для економічної стійкості, післявоєнного відновлення та подальшого розвитку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. North D. C. Institutions, institutional change and economic performance. Cambridge University Press. 1990. URL: https://epistemh.pbworks.com/f/8.%20Institutions__Institutional_Change_and_Economic_Performance.pdf (дата звернення: 09.12.2025).
2. Williamson O. E. The mechanisms of governance. Oxford University Press. 1996. URL: <http://repo.darmajaya.ac.id/5533/1/Oliver%20E.%20Williamson%20-%20The%20Mechanisms%20of%20Governance-Oxford%20University%20Press%2C%20USA%20%281996%29.pdf> (дата звернення: 09.12.2025)
3. Ostrom E. Beyond markets and states: Polycentric governance of complex economic systems. *American Economic Review*. 2010. 100(3). С. 641-672. URL: <https://web.pdx.edu/~nwallace/EHP/OstromPolyGov.pdf> (дата звернення: 09.12.2025)
4. Hodgson G. M. Conceptualizing capitalism: A summary. *Competition & Change*. 2015. 20 (1). С. 37-52. DOI: <https://doi.org/10.1177/1024529415611264> URL: https://uhra.herts.ac.uk/id/eprint/6004/1/Accepted_Author_Manuscript.pdf (дата звернення: 09.12.2025)
5. Chang H.-J. Institutions and economic development: Theory, policy and history. *Journal of Institutional Economics*. 2011. 7(4). С. 473-498. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1744137410000378> (дата звернення: 09.12.2025)
6. Саприкін В. Оцифровування, цифровізація та цифрова трансформація публічного управління в Україні. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. *Державне управління*. 2024. 19(1). С. 116-121. DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-9193.2024/19-19/22> (дата звернення: 09.12.2025)
7. Затонацький Д. Інституційне забезпечення формування цифрової інфраструктури в умовах процесів європейської інтеграції: приклад України. *Фінанси України*. 2023. № 2. С. 71-89. DOI: <https://orcid.org/0000-0002-4828-9144> (дата звернення: 09.12.2025)
8. Mahdich A. S., Zadoia O. A. Digital transformation policies to develop an effective ecosystem: The case of Ukraine. *European Vector of Economic Development*. 2023. № 2(35). С. 72-83. DOI: <https://doi.org/10.32342/2074-5362-2023-2-35-6> (дата звернення: 09.12.2025)

REFERENCES:

1. North D. C. (1990). Institutions, institutional change and economic performance. Cambridge University Press. 1990. URL: https://epistemh.pbworks.com/f/8.%20Institutions__Institutional_Change_and_Economic_Performance.pdf
2. Williamson O. E. (1996). The mechanisms of governance. Oxford University Press. URL: <http://repo.darmajaya.ac.id/5533/1/Oliver%20E.%20Williamson%20-%20The%20Mechanisms%20of%20Governance-Oxford%20University%20Press%2C%20USA%20%281996%29.pdf>
3. Ostrom E. (2010). Beyond markets and states: Polycentric governance of complex economic systems. *American Economic Review*. 100(3). 641-672. URL: <https://web.pdx.edu/~nwallace/EHP/OstromPolyGov.pdf>
4. Hodgson G. M. (2015). Conceptualizing capitalism: A summary. *Competition & Change*. 20(1). 37-52. DOI: <https://doi.org/10.1177/1024529415611264>
5. Chang H.-J. (2011). Institutions and economic development: Theory, policy and history. *Journal of Institutional Economics*. 7(4). 473-498. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1744137410000378>
6. Saprykin V. (2024). Otsyfrovuvannia, tsyfrovizatsiia ta tsyfrova transformatsiia publichnoho upravlinnia v Ukraini [Digitization, Digitalization, and Digital Transformation of Public Administration in Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Derzhavne upravlinnia*, 19 (1), 116-121. <https://doi.org/10.17721/2616-9193.2024/19-19/22> (in Ukrainian)

7. Zatonatskyi D. (2023). Instytutsiine zabezpechennia formuvannia tsyfrovoy infrastruktury v umovakh protsesiv yevropeiskoi intehtatsii: pryklad Ukrainy [Institutional Support for the Formation of Digital Infrastructure in the Context of European Integration Processes: The Case of Ukraine]. *Finansy Ukrainy*, (2), 71–89. DOI: <https://orcid.org/0000-0002-4828-9144> (in Ukrainian)

8. Mahdich A. S., Zadoia O. A. (2023). Digital transformation policies to develop an effective ecosystem: The case of Ukraine. *European Vector of Economic Development*. 2(35). 72-83. DOI: <https://doi.org/10.32342/2074-5362-2023-2-35-6>